

Postawy rodzicielskie i ich znaczenie w wychowaniu dziecka

POSTAWY RODZICIELSKIE I ICH ZNACZENIE W WYCHOWANIU DZIECKA

opracowanie mgr Marta Jelonek

Rodzina – pierwsza grupa społeczna, w której przebywa dziecko. Każdy z jej członków, poprzez interakcje ze wszystkimi osobami do niej należącymi, przekazuje komunikaty, oddziałuje na poglądy, prowokuje do pewnych zachowań, a także reaguje na zachowania innych. Odczuwając klimat panujący w rodzinie, dziecko czuje się bezpiecznie, pewnie i swobodnie lub też jego potrzeby nie są w pełni zaspokojone, co nie sprzyja korzystnie jego rozwojowi. Obserwując postępowanie swoich najbliższych i doświadczając kontaktów z nimi, odbiera ono pierwsze lekcje wychowania. O tym, jak ważne jest oddziaływanie rodziny na dziecko świadczyć może fakt, iż odbywa się ono od jego przyjścia na świat, jest częste i długotrwałe, zamierzone i przypadkowe, oparte na związkach emocjonalnych, wzmacnianie systemem nagradzania i karcenia. Ponadto, osoby wychowujące są dla dziecka pierwszymi wzorcami osobowymi, które naśladuje celowo bądź w sposób niezamierzony.^[1] Każde dziecko oczekuje akceptacji, miłości, ciepła, szacunku, pomocy w realizowaniu dążeń i rozwijaniu zainteresowań. Rodzice – przyjmując społeczne role mamy i taty, obdarzają go uczuciem, stwarzają bezpieczeństwo, wspierają jego rozwój fizyczny, psychiczny i intelektualny, a poprzez takie poczynania kształtują jego osobowość.

Wychowanie, stanowiąc jedną z podstawowych funkcji rodziny, jest skomplikowanym i długotrwałym procesem kształtującym postawy, system moralny, wskazującym dziecku drogi postępowania i zachowania. Przede wszystkim powinno ono kreować człowieka zdrowego, szczęśliwego, świadomego własnej wartości, gotowego na spotkanie ze światem pełnym wyzwań i oczekiwań, spełniającego własne aspiracje i dającego szczęście innym.

Od tego, w jaki sposób rodzice rozumieją swoją rolę wobec dziecka zależy, czy stwarzane przez nich warunki służą prawidłowemu rozwojowi czy też negatywnie oddziałują na kształtowanie się osobowości małego człowieka. Aby lepiej zrozumieć mechanizmy kierujące naszym postępowaniem wobec dziecka, należy przeanalizować rodzaje i charakterystykę postaw prezentowanych przez rodziców wobec swoich dzieci. Problematyką zależności postaw rodzicielskich i ich wychowawczych oddziaływań na dziecko, zajmowali się specjaliści zarówno z zakresu psychologii, psychiatrii, jak i pedagogiki.

Postawa to tendencja do zachowania się w specyficzny sposób wobec jakiejś osoby, sytuacji czy problemu.^[2] Postawa rodzicielska, to całościowa forma ustosunkowania się rodziców (osobno matki, osobno ojca) do dziecka, do techniki

oddziaływania, do zagadnień wychowawczych. Kształtuje się ona w toku wypełniania ról rodzicielskich.[3]

W literaturze przedmiotu odnaleźć można kilka typologii postaw rodzicielskich. Jedną z nich, autorstwa L. Kanner'a, wyodrębnia i opisuje 4 rodzaje postaw, z których tylko pierwsza jest pozytywna:

- 1) Akceptacja i obdarzanie dziecka uczuciem – rodzic okazuje dziecku czułość, ciepło, jest cierpliwy i wyrozumiały;
- 2) Jawne odrzucenie – rodzic unika kontaktu z dzieckiem, traktuje go surowo i zaniedbuje;
- 3) Perfekcjonizm – rodzic stawia przed dzieckiem bardzo wysokie wymagania, wymusza pewne zachowania, okazuje dezaprobatę wobec zachowań niepożądanych;
- 4) Nadmierne ochranianie – rodzic jest nadmiernie pobłażliwy, manipuluje dzieckiem, wtrąca się, przytłacza dziecko swoim autorytetem.

Na uwagę zasługuje również podział P. S. Slater'a wyróżniający osiem postaw rodzicielskich, zestawionych w cztery pary i usytuowanych biegunowo:

- 1) Pobłażliwość – surowość;
- 2) Tolerancja – brak tolerancji;
- 3) Ciepło – chłód;
- 4) Uzależnienie – separowanie się.

W tym artykule, pozwoliłam sobie wykorzystać jako reprezentatywną i odnieść się szczegółowo do typologii opracowanej przez Marię Ziemińską[4], która wyodrębniła typy postaw rodzicielskich zarówno na podstawie własnych badań empirycznych, jak i osiągnięć poprzedników zajmujących się tym problemem. Podzieliła je na dwie grupy: postawy pozytywne – właściwe i negatywne – niewłaściwe.

Każda postawa jest zbudowana z trzech komponentów - uczuciowego, myślowego i działania. Postawę rodzicielską wyznacza więc zachowanie rodziców, ich działanie oraz to, co i jak mówią o dziecku. Aby tendencję do określonego zachowania rodzica wobec dziecka można było uznać za postawę, musi być ono utrwalane.

W tabeli zestawiono rodzaje postaw oraz ich charakterystykę – reprezentatywne zachowania rodziców prezentujących dany typ postawy oraz cechy dzieci kształtowane w wyniku stosowania zabiegów wychowawczych rodziców.

TYP POSTAWY	<u>POSTAWY POZYTYWNE</u>	
	<i>RODZIC</i>	<i>DZIECKO</i>
Akceptacja dziecka	Stara się poznać potrzeby dziecka i zaspokoić je. Daje dziecku do zrozumienia, że jest kochane i cenione. Przyjmuje dziecko takim, jakim ono jest, łącznie z zaletami i wadami, cechami fizycznymi, usposobieniem, możliwościami umysłowymi i trudnościami w niektórych dziedzinach. Jest empatyczny i tolerancyjny, lecz nie bezkrytyczny wobec dziecka i jego zachowań. Nie ukrywa swoich uczuć do dziecka.	Czuje się bezpieczne, zadowolone ze swojego istnienia. Potrafi wyrażać swoje uczucia. Jest pogodne, miłe, odważne. Nawiązuje trwałe więzi emocjonalne. Jest przyjacielskie, empatyczne i zrównoważone emocjonalnie.
Współdziałanie z dzieckiem	Jest w ciągłej gotowości do uczestnictwa w życiu dziecka, wykazuje zainteresowanie tym, co dziecko robi, jego zabawą, nauką. Angażuje dziecko do zajęć w ramach funkcjonowania rodziny, przydziela zadania adekwatnie do jego możliwości. Jest partnerem. Podąża za dzieckiem i włącza w ważne dla niego chwile. Daje dziecku prawo do wyrażania swoich opinii i decydowania o sprawach bliskich.	Jest ufne, wytrwałe w dążeniu do celu. Pokonuje przeszkody i wzmacnia poczucie własnej wartości oraz podnosi samoocenę. Praca i jej efekty daje mu wiele zadowolenia. Jest zdolne do współdziałania i podejmowania zobowiązań. W rodzinie czuje się potrzebne i wartościowe.
Dawanie dziecku rozumnej swobody	Obdarza dziecko, stosownie do jego możliwości, dużą swobodą, wolnością, ograniczoną rozsądnymi wymaganiami i obowiązkami oraz zaufaniem. Utrzymuje swój autorytet i właściwie	Jest samodzielne i odpowiedzialne za siebie i własne postępowanie. Z łatwością przystosowuje się do różnych sytuacji społecznych, jest pomysłowe, bystre. Współdziała z rówieśnikami.

	kieruje dzieckiem.	Podjmuje próby pokonywania trudności.
Uznanie praw dziecka	Pozwala dziecku na samodzielne działanie, dając jednocześnie do zrozumienia, że jest za wyniki tego działania odpowiedzialne. Jest cierpliwy i chętnie opiekuje się dzieckiem. Wspólnie z dzieckiem uzgadnia jego prawa i obowiązki. Kieruje dzieckiem wyjaśniając, tłumacząc i sugerując bez narzucania swojej woli i wymuszania określonych zachowań. Szanuje dziecko i jego indywidualne cechy, stawia wymagania zgodnie z możliwościami rozwojowymi dziecka, unika sytuacji wywołujących frustracje. Traktuje dziecko, jako równoprawnego członka rodziny.	Zna swoje ograniczenia, jest świadome samego siebie, wie, czego się od niego oczekuje i stara się te oczekiwania spełnić. Potrafi wyrazić swoją opinię, zna i uznaje prawa innych. Jest samodzielne, solidarne i lojalne.
TYP POSTAWY	<u>POSTAWY NEGATYWNE</u>	
	<i>RODZIC</i>	<i>DZIECKO</i>
Unikająca	Jest obojętny uczuciowo, bierny i uległy. Nie zaspokaja potrzeb emocjonalnych dziecka, Ignoruje dziecko, przebywanie z nim jest dla niego trudne i nie sprawia mu przyjemności. Zaniedbuje je uczuciowo i opiekuńczo, a także pod względem stawianym dziecku wymagań. Jest niekonsekwentny w przestrzeganiu zasad. Wykazuje beztroskę, lekkomyślność, aż do braku odpowiedzialności lub obojętności wobec	Odczuwa braki w zaspokajaniu potrzeb uczuciowych. Jest niezdolne do nawiązywania trwałych więzi. Jest nieufne i bojaźliwe, konfliktowe w kontaktach z ludźmi. Ma trudności w koncentracji uwagi. Nie jest zdolne do obiektywnych osądów. Nie jest wytrwałe w działaniu.

	niebezpieczeństwa grożącego dziecku.	
Nadmiernie chroniąca	<p>Jest przesadnie opiekuńczy, pobłażliwy i troskliwy. Utrudnia dziecku samodzielność, często izoluje je od życia w społeczności. Bezkrytyczny w stosunku do dziecka, uważa je za wzór doskonałości, obraz dziecka w jego oczach jest idealistyczny. Ulega dziecku, toleruje jego niewłaściwe zachowania. Zaspokaja jego kaprysy. Pozwala panować nad całą rodziną. Nie docenia możliwości dziecka, chroni je przed wysiłkiem. Rozwiązuje za dziecko trudności, problemy życiowe. Ogranicza swobodę dziecka w imię jego dobra. Jest wścibski. Panicznie boi się o dziecko i rozpieszcza je.</p>	<p>Wykazuje opóźnienie dojrzałości społecznej i emocjonalnej. Jest niesamodzielne, zarozumiałe, zbyt pewne siebie, awanturnicze, ma poczucie większej wartości. Jest bierne, a zarazem nieustępliwe. Jest zależne od rodzica. Często wykazuje cechy osobowości infantylnej.</p>
Odrącająca	<p>Stwarza dystans uczuciowy. Dominuje nad dzieckiem, otwarcie je krytykuje, nie dopuszcza do głosu, okazuje jawna wrogość. Stosuje surowe kary, ma wobec dziecka represyjne żądania. Czasem postępuje z dzieckiem brutalnie i znęca się nad nim. Jest ono dla niego ciężarem, przeszkodą w spełnianiu osobistych planów i wzbudza jego niechęć. Nie lubi dziecka, zaniedbuje je, często opiekę nad dzieckiem powierza innym osobom bądź instytucjom.</p>	<p>Jest nieposłuszne i agresywne. Rozwój uczuć wyższych jest u niego na niskim poziomie. Wykazuje zachowania antyspołeczne. Jest kłótlive, gniewne. Czasem bywa niezaradne życiowo, a przy nagłym odrzuceniu może wykazywać zaburzenia nerwicowe.</p>

<p>Nadmiernie wymagająca</p>	<p>Ma względem dziecka wysokie aspiracje. Dominuje nad dzieckiem, stawia mu wygórowane wymagania, zmusza je do dostosowania się do wytworzonego przez siebie wzoru. Ustawicznie stymuluje dziecko do aktywności wypełniając mu cały czas, nie liczy się przy tym z możliwościami dziecka, nie szanuje jego indywidualności ani praw. Ogranicza jego samodzielność, swobodę, narzuca mu swoją wolę – zmusza, stosuje sztywne zasady i kary. Często krytykuje dziecko, gdyż ono nie spełnia jego oczekiwań.</p>	<p>Jest lękliwe i uległe wobec innych. Nie wierzy we własne siły. Podatne na frustracje, żyje pod presją. Jest niepewne, przewrażliwione. Ma kłopoty z koncentracją uwagi, jest pobudliwe.</p>
-------------------------------------	---	--

Postawy rodzicielskie są zmienne, ewoluują i ulegają modyfikacjom wraz z rozwojem dziecka. Najbardziej uwidacznia się to w stopniu dawania dziecku swobody oraz jakości form dozorowania.

Postawy pozytywne pozwalają dziecku i na rozwijanie własnych możliwości, dają poczucie szczęścia i chronią przed przyszłymi zachowaniami ryzykownymi. Zapewniają dziecku zaspokojenie podstawowych potrzeb – bezpieczeństwa, akceptacji i niezależności. Niewłaściwe postawy rodzicielskie pozostają w ścisłym związku z występowaniem u dziecka różnego rodzaju zaburzeń i deformacji, zwłaszcza w sferze rozwoju emocjonalno – społecznego.

Nie istnieje idealny model wychowania i poradnik, który wskaże drogę, jak idealnie wychowywać swoje dziecko. Wychowując najczęściej postępujemy intuicyjnie, kierując się wzorcami zaczerpniętymi od własnych rodziców, znajomych lub ich zaprzeczeniami. Nieprawidłowe postępowanie rodziców wobec dziecka najczęściej nie jest skutkiem złej woli. Większość z nas zostając rodzicami, pomimo tego, że stara się postępować w swym mniemaniu jak najlepiej, popełnia błędy. Wynikają one po części z cech osobowości, częściowo z braku umiejętności oraz korzystania z nie zawsze słusznie wybranych wzorców. Dobre intencje niekoniecznie niosą za sobą pozytywny efekt wychowawczy. Inny problem stanowi odmienność typów postaw matki i ojca, co jest zjawiskiem często obserwowanym w rodzinach. Aby swoistość postaw nie była dla dziecka szkodliwa, istotne jest

wzajemnie zaakceptowane i poszanowane postaw przez rodziców oraz wspólne obranie zamierzeń i celów wychowawczych względem dziecka.

Umiejętne postępowanie z dzieckiem powinno zawierać dwa podstawowe komponenty:

Ø W sferze uczuciowej: miłość do dziecka, poświęcanie mu czasu i uwagi, darzenie go zaufaniem, akceptację dla jego ograniczeń i trudności, dostrzeganie starań i mocnych stron oraz szacunek dla jego uczuć i potrzeb

Ø W sferze społeczno – moralnej: określanie norm, pokazywanie praw rządzących światem, wyznaczanie granic, pozwalanie na poniesienie konsekwencji własnych zachowań, egzekwowanie wymagań stawianych dziecku.

Spróbujmy krytycznie odnieść się do własnej postawy wobec naszego dziecka, bądźmy jej świadomi. Zawsze jest czas na refleksję, zrewidowanie i zmianę niekorzystnych dla naszego dziecka zachowań. Wychowując dziecko pamiętajmy o dwóch podstawowych i niezmiennych zasadach

1. Bezwarunkowo, z czułością i taktem kochajmy dziecko.
2. Ustalmy jasne i konkretne zasady oraz wskaźmy konsekwencje wynikające z ich naruszenia.

Kochajmy i bądźmy stanowczy, a nasze dziecko będzie czuło się bezpieczne i szczęśliwe.

---

[1] Kawula S., Brągiel J., Janke A. W., *Pedagogika rodziny*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2012

[2] Ziemska M., *Postawy rodzicielskie*, Wiedza Powszechna, Warszawa, 2009

[3] Rembowski J., *Więzi uczuciowe w rodzinie*, PWN, Warszawa, 1972

[4] Ziemska M. op.cit